Utlåtande ShUU 13/2026 rd─ B 2/2026 rd

Social- och hälsovårdsutskottet

Diskrimineringsombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

Till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet

INLEDNING

Remiss

Diskrimineringsombudsmannens berättelse till riksdagen 2026 (B 2/2026 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för utlåtande till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört
- diskrimineringsombudsman Rainer Hiltunen, diskrimineringsombudsmannens byrå
- konsultativ tjänsteman Kirsi-Maria Malmlund-Laakso, social- och hälsovårdsministeriet
- specialsakkunnig Jenni Krogell, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- specialsakkunnig Kirsi Marttinen, SOSTE Finlands social och hälsa rf
- generalsekreterare Anni Kyröläinen, Handikappforum rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

I sin berättelse, som lämnas till riksdagen vart fjärde år, lyfter diskrimineringsombudsmannen fram centrala problem inom ombudsmannens samtliga verksamhetsområden och lämnar rekommendationer till riksdagen om hur likabehandlingen kan främjas. Social- och hälsovårdsutskottet anser att berättelsen är en viktig helhet som synliggör utmaningar i det finländska samhället när det gäller diskriminering, ojämlikhet och tillgodoseendet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Social- och hälsovårdsutskottet koncentrerar sig i sitt utlåtande särskilt på de delar av berättelsen som gäller likabehandling inom social- och hälsovårdstjänsterna, ställningen för personer med funktionsnedsättning samt diskrimineringsombudsmannens uppgifter som rapportör om människohandel och rapportör om våld mot kvinnor.

Ställningen och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning

Diskrimineringsombudsmannen lyfter i sin berättelse fram iakttagelser som gäller tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och tillämpningen av den nya lagen om funktionshinderservice. Den nya lagen om funktionshinderservice trädde i kraft vid ingången av 2025. Syftet med lagen är bland annat att i fråga om personer med funktionsnedsättning uppnå likabehandling och delaktighet och garantera service av god kvalitet. Efter lagens ikraftträdande kompletterades paragrafen om lagens tillämpningsområde med en avgränsning som gäller livsskeden. Avgränsningen trädde i kraft den 1 januari 2026. Syftet med den är att särskilja det behov av hjälp och stöd som vanligen hör till ett visst livsskede, såsom ålderdom, från sådant nödvändigt behov av hjälp och stöd som följer av en funktionsnedsättning eller sjukdom. Genom avgränsningen vill man bevara lagen om funktionshinderservice som en speciallag som tryggar servicen för personer med funktionsnedsättning. I den nya lagen om funktionshinderservice betonas i högre grad att tjänster enligt socialvårdslagen ska ges företräde.

Enligt berättelsen är det positivt att den nya lagen bättre än den tidigare beaktar autister, neurodivergenta personer och personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Å andra sidan förhåller sig diskrimineringsombudsmannen kritiskt till avgränsningen som gäller livsskeden och anser att det i fråga om tillämpningen av lagen finns en stor risk att äldre personer med funktionsnedsättning av kostnadsskäl lämnas utanför funktionshinderservicen till följd av avgränsningen som gäller livsskeden. Ombudsmannen påpekar därför att välfärdsområdenas ekonomiska situation inte får påverka förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och rekommenderar att statsrådet följer tillämpningen av den nya lagen om funktionshinderservice och särskilt den nya avgränsningen som gäller livsskeden. Ombudsmannen konstaterar också att när kretsen av mottagare av funktionshinderservice utvidgas i takt med att landets befolkningsstruktur förändras får det inte leda till att tjänsterna för alla personer med funktionsnedsättning försämras väsentligt så att tjänsterna inte ens på en skälig nivå motsvarar deras behov. En ytterligare rekommendation från ombudsmannen är att staten bör se till att tillräckliga resurser riktas till funktionshinderservicen och socialtjänsterna så att behoven hos personer med funktionsnedsättning tillgodoses.

Utskottet välkomnar ombudsmannens rekommendationer och påpekar att utskottet också i sitt betänkande om ändringen av lagen om funktionshinderservice (ShUB 28/2024 rd) har ansett det viktigt att följa och bedöma konsekvenserna av att tillämpningsområdet för lagen om funktionshinderservice preciseras och hur lagen fungerar för att därigenom säkerställa att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses. Utskottet har i sina betänkanden om lagen om funktionshinderservice (ShUB 28/2024 rd, ShUB 26/2025 rd) också betonat att statsrådet måste säkerställa att välfärdsområdena har tillräckliga resurser för att trygga tjänsterna för personer med funktionsnedsättning.

Enligt uppgifter från social- och hälsovårdsministeriet ger ministeriet välfärdsområdena omfattande stöd och vägledning vid verkställigheten i samarbete med myndigheter och intressentgrupper i syfte att främja en ändamålsenlig tillämpning av lagen om funktionshinderservice (bland annat genom tillämpningsanvisningar och utbildning). År 2025 startade ministeriet också ett projekt som ska följa hur målen i den nya lagen om funktionshinderservice uppnås. Projektet genomförs av Institutet för hälsa och välfärd (THL) och

pågår fram till utgången av 2027. THL publicerade den 13 augusti 2026 en mellanrapport om projektet (Uuden vammaispalvelulain toimeenpano ja vammaispalveluiden tilanne vuonna 2025. Tuloksia hyvinvointialueiden seurantakyselystä. Työpaperi 26/2026.). Av rapporten framgår att de flesta tjänsterna för personer med funktionsnedsättning enligt välfärdsområdenas bedömning har kunnat tillhandahållas utan betydande problem. Samtidigt framgår det att det förekommer utmaningar särskilt när det gäller tillräckliga resurser, tillgången på personal och etableringen av tillämpningspraxis. Social- och hälsovårdsministeriet har dessutom utrett tillgången till funktionshinderservice på svenska som en del av utredningen om tillgången till svenskspråkiga tjänster (Utredning av hur tjänsterna på svenska förverkligas i tvåspråkiga välfärdsområden. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2026:26). För att trygga tillgången till tjänster på lika villkor förutsätts det enligt rapporten att den riksomfattande uppföljningen fortsätter, att samarbetet mellan välfärdsområdena stärks, att det finns fungerande gemensamma avtal om tjänster och att åtgärder vidtas för att stärka personalens språkkunskaper och specialkompetens. Utskottet välkomnar att ministeriet följer upp genomförandet av lagen om funktionshinderservice och tillgången till funktionshinderservice. Utskottet anser det vara viktigt att uppföljningen fortsätter och betonar att de utvecklingsbehov och rekommendationer som har lyfts fram i utredningarna ska beaktas vid verkställigheten av lagen.

Övriga iakttagelser som gäller likabehandling inom social- och hälsovården

Berättelsen tar fasta på aspekter som gäller digitaliseringen av social- och hälsovårdstjänsterna. Som en positiv omständighet konstaterar diskrimineringsombudsmannen att möjligheten till och den ökade användningen av elektroniska tjänster förbättrar förutsättningarna för många att få tjänster och information och att delta i samhällslivet. Främjandet av digitaliseringen kan också stärka självständigheten och självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning. Ombudsmannen påpekar dock att detta förutsätter att digitala tjänster och applikationer planeras konsekvent så att de är så lätta att använda som möjligt och att deras tillgänglighet säkerställs utan undantag redan från början av planeringsskedet. Enligt ombudsmannens rekommendation ska likabehandlingsbedömning systematiskt krävas i alla AI-projekt och upphandlingar inom den offentliga sektorn. Dessutom rekommenderar ombudsmannen att statsrådet tryggar likabehandling i kontakten till myndigheter. Vidare ska tillgängligheten säkerställas när digitala tjänster planeras och utvecklas och möjligheten att uträtta ärenden hos myndigheterna via olika kanaler ska tryggas. Utskottet omfattar diskrimineringsombudsmannens rekommendationer. Motsvarande anmärkningar har lyfts fram också i äldreombudsmannens berättelse till riksdagen (B 3/2024 rd) och utskottet har betonat tjänsternas tillgänglighet och att klienterna ska kunna uträtta ärenden hos myndigheterna också på annat sätt än elektroniskt (t.ex. ShUB 29/2022 rd, ShUB 16/2025 rd och ShUB 19/2025 rd). Utskottet anser det vara viktigt att ombudsmannens rekommendationer beaktas i myndighetsverksamheten inom social- och hälsovården och att de leder till konkreta åtgärder för att trygga jämlika möjligheter att uträtta ärenden hos myndigheterna.

När det gäller tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna fäster ombudsmannen uppmärksamhet vid tillgången till social- och hälsovårdstjänster på samiska och ombudsmannen anser att bristen på yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården med kunskaper i samiska är det största hindret för att utveckla tjänsterna. Ombudsmannen rekommenderar att utbildningen av social- och hälsovårdspersonal med kunskaper i samiska språk ska ökas

ytterligare. Dessutom betonar ombudsmannen att den finländska social- och hälsovårdsbranschen måste göras mer attraktiv för att den utbildade personalen ska stanna kvar i landet. Utskottet anser det vara viktigt att samernas språkliga och kulturella rättigheter tillgodoses inom social- och hälsovården och anser att ombudsmannens rekommendationer som gäller detta bör beaktas.

Diskrimineringsombudsmannen rekommenderar att statsrådet utarbetar ett övergripande nationellt regnbågspolitiskt handlingsprogram och ett övergripande nationellt åtgärdsprogram mot rasism. Ombudsmannen konstaterar att likabehandlingen av sexuella minoriteter fortfarande inte tillgodoses fullt ut och anser att personer i olika åldrar som hör till sexuella och könsminoriteter ska beaktas bättre än i dag i tjänster som gäller hälsa och välfärd. I anslutning till detta konstaterar utskottet också att det av resultaten av THL:s skolhälsoenkäter framgår att unga som hör till könsminoriteter och sexuella minoriteter mår sämre än unga cispersoner och heterounga. Ombudsmannen lyfter i anslutning till diskrimineringsfrågor också fram att hatretoriken mot minoriteter har blivit vanligare i samhället. Utskottet välkomnar därför att statsrådet den 5 september 2024 godkände ett handlingsprogram för att bekämpa rasism och främja likabehandling.

Lagförslagens konsekvenser för likabehandling

Diskrimineringsombudsmannen uppmärksammar i sin berättelse att det i samband med lagstiftningsreformer inte har gjorts någon heltäckande bedömning av konsekvenserna för likabehandlingen eller av de sammantagna konsekvenserna av olika lagförslag. Ombudsmannen påpekar att konsekvensbedömningen är bristfällig och fragmenterad särskilt i fråga om bland annat reformerna som gäller social trygghet och social- och hälsovård. I berättelsen konstateras det att bristerna i bedömningen av konsekvenserna för likabehandling också försvagar riksdagens konstitutionella rätt att besluta om lagstiftningen, eftersom riksdagen inte får tillräcklig information för att bedöma alla konsekvenser av lagförslaget. Social- och hälsovårdsutskottet anser att arbetslivs- och jämställdhetsutskottet i sitt betänkande bör fästa uppmärksamhet vid diskrimineringsombudsmannens rekommendation att riksdagen ska säkerställa att lagförslag som behandlas i riksdagen innehåller tillräckliga bedömningar av ett likvärdigt och icke-diskriminerande tillgodoseende av de grundläggande och mänskliga rättigheterna, så att reformernas sammantagna konsekvenser kan beaktas i beslutsfattandet. Social- och hälsovårdsutskottet omfattar diskrimineringsombudsmannens rekommendation och betonar vikten av att vid lagberedningen bedöma såväl konsekvenserna avseende likabehandling som de sammantagna konsekvenserna. Utskottet har också i sina tidigare betänkanden (t.ex. ShUB 8/2023 rd, ShUB 22/2024 rd) fäst uppmärksamhet vid behovet av att bedöma de sammantagna konsekvenserna när det görs ändringar i flera lagar. Ändringarna och nedskärningarna i social- och hälsovårdstjänsterna och utkomstskyddet får sammantaget konsekvenser som koncentreras till samma grupper och familjer och drabbar deras försörjningsförutsättningar. Konsekvenserna drabbar särskilt utsatta befolkningsgrupper.

Övriga synpunkter

I anslutning till sin uppgift som rapportör om människohandel uppmärksammar diskrimineringsombudsmannen i sin berättelse välfärdsområdenas arbete för att hjälpa offer för människohandel. Enligt berättelsen har välfärdsområdena varierande praxis för att hjälpa offer

för människohandel, och social- och hälsovårdsministeriet har inte gett några särskilda anvisningar för hur dessa offer ska få hjälp inom social- och hälsovårdstjänsterna. När gemensamma anvisningar saknas finns det en risk för att kompetensen, hänvisningen av offer för människohandel till hjälpsystemet och samarbetet med hjälpsystemet varierar mellan områdena och beroende på de enskilda arbetstagarnas kompetens och möjligheter. Ombudsmannen konstaterar att identifieringen av och hjälpen till människohandelsoffer inom välfärdsområdena förutsätter nationell vägledning och rekommenderar att social- och hälsovårdsministeriet bör ta ett tydligare ansvar för styrningen av arbetet med att identifiera och hjälpa människohandelsoffer inom välfärdsområdena. Dessutom måste hjälpen till offer för människohandel enligt ombudsmannens rekommendation tydligare integreras i välfärdsområdenas arbete mot våld.

Ombudsmannen noterar också att människohandel kan riktas mot barn i olika typer av situationer. Det är myndigheternas ansvar att identifiera människohandel och utnyttjande, och yrkespersonerna måste kunna identifiera riskfaktorer, eftersom barn och unga sällan själva inser att de har utsatts för utnyttjande. Enligt ombudsmannens rekommendation ska social- och hälsovårdsministeriet se till att det för social- och hälsovårdspersonalen utarbetas en utbildningshelhet och riktlinjer om utnyttjande och människohandel som gäller barn och unga. Vidare anser ombudsmannen att människohandel ska inkluderas inom tillämpningsområdet för den så kallade Barnahuslagen.

Utskottet anser det vara viktigt att kompetensen att identifiera människohandel stärks och att man systematiskt satsar på att hjälpa offren och förebygga utnyttjande. Utskottet anser därför att det är viktigt att diskrimineringsombudsmannens rekommendationer beaktas vid social- och hälsovårdsministeriet och i välfärdsområdena. Utskottet lyfter fram att det är positivt att man i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om hälso- och sjukvårdsenheter som bistår vid utredning av misstänkta brott som gäller barn (RP 63/2026 rd) redan har beaktat ombudsmannens rekommendation att människohandel ska inkluderas i tillämpningsområdet för den så kallade Barnahuslagen.

I anslutning till sin uppgift som rapportör om våld mot kvinnor konstaterar diskrimineringsombudsmannen att de nuvarande strukturerna och servicesystemet för arbetet mot våld inte räcker till. Enligt ombudsmannen finns det tydliga brister i myndigheternas verksamhet och lagstiftning, och allvaret i fråga om våld mot kvinnor identifieras inte. Finland saknar en nationell, enhetlig och könssensitiv modell för riskbedömning och säkerhetsplanering. Ombudsmannen rekommenderar att bestämmelser om arbetet mot våld utfärdas genom en strukturlag som säkerställer välfärdsområdenas och kommunernas roll och ansvar samt stärker organisationernas ställning i arbetet mot våld. Stöd till offer för människohandel bör enligt ombudsmannen ingå i lagens tillämpningsområde. Ombudsmannen rekommenderar också att det föreskrivs om riskbedömning av våld och säkerhetsplanering på lagnivå. Dessutom bör Finland enligt ombudsmannen inrätta en nationell granskningsfunktion för allvarliga våldsfall för att förbättra de våldsförebyggande åtgärderna och riskbedömningen. Utskottet anser det vara viktigt att utveckla myndigheternas möjligheter att i sin verksamhet identifiera våld mot kvinnor och att genomslaget för arbetet mot våld tryggas. Utskottet anser därför att diskrimineringsombudsmannens rekommendationer som gäller detta bör beaktas. Utskottet betonar liksom diskrimineringsombudsmannen att det är viktigt att bredda kunskapsunderlaget för att man effektivt ska kunna förebygga våld mot kvinnor.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår

att arbetslivs- och jämställdhetsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 14.10.2026

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Kiuru sd
medlem Kim Berg sd
medlem Maaret Castrén saml
medlem Bella Forsgrén gröna
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Minna Reijonen saf
medlem Anne Rintamäki saf
medlem Pia Sillanpää saf
medlem Oskari Valtola saml
medlem Ville Väyrynen saml
medlem Henrik Wickström sv
ersättare Hanna Laine-Nousimaa sd
ersättare Laura Meriluoto vänst.

Sekreterare var

utskottsråd Pirjo Kainulainen.